

Κριτική στην αποδόμηση

Εισαγωγή

Ο Τζον Ρ. Σεργλ (John R. Searle), ένας από τους σημαντικότερους Αμερικανούς φιλοσόφους της γλώσσας και του νου, γεννήθηκε στο Ντένβερ του Κολοράντο το 1932. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Ουισκόνσιν (1949-52) και στη συνέχεια πήγε στην Οξφόρδη, όπου συνέχισε μεταπτυχιακές σπουδές υπό τον John L. Austin. Το 1959 δέχθηκε μια θέση στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ, όπου βρίσκεται μέχρι και σήμερα.

Το πρώιμο έργο του Σεργλ ήταν πάνω στη θεωρία της ομιλιακής ενέργειας (speech act theory) του Ωστιν. Αργότερα, συνεπής με την εστίασή του στην αποβλεπτικότητα (intentionality), έστρεψε το ενδιαφέρον του στη φιλοσοφία του νου, όπου το μείζον έργο του μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελείται από τρεις κύριες προσπάθειες: την κριτική της υπολογιστικής θεωρίας και της ισχυρής τεχνητής νοημοσύνης, την ανάπτυξη μιας θεωρίας της αποβλεπτικότητας και την απόπειρα διαμόρφωσης μιας νατουραλιστικής θεωρίας της συνείδησης.

Η διαμάχη Σεργλ-Ντεριντά

Ο Σεργλ διατυπώνει για πρώτη φορά τις κριτικές του απόψεις έναντι του Ντεριντά στο άρθρο του «Reiterating the Differences», στο αμερικανικό περιοδικό *Glyph* (1977), ως απάντηση στο κείμενο του Ντεριντά «Signature Event Context», που δημοσιεύτηκε στο ίδιο τεύχος του περιοδικού και που αποτελούσε μετάφραση κειμένου που είχε περιληφθεί στο *Marges* (Minuit, Paris 1972). Στο άρθρο του αυτό, ο Σεργλ υπερασπίζεται τη θεωρία του δασκάλου του του Ωστιν και επιτίθεται στον επανορισμό της έννοιας της γραφής από τον Ντεριντά, καθώς και στις απόψεις του Ντεριντά για τη διάκριση ανάμεσα στην προφορική και στη γραπτή γλώσσα. Έξι χρόνια αργότερα, το 1983, ο Σεργλ επανέρχεται με ένα νέο κριτικό άρθρο, το «The Word Turned Upside Down», από το *New York Review of Books*, που αποτελεί κριτική στο βιβλίο *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*, του Τζοναθαν Κάλερ (Jonathan Culler). Στο άρθρο αυτό, οι αναλύσεις του Σεργλ, με αφορμή τις απόψεις του Κάλερ, στρέφονται εναντίον της ίδιας της αποδόμησης. Ο Σεργλ στρέφεται τόσο εναντίον των οπαδών του Ντεριντά στις ΗΠΑ, που ανήκουν στο χώρο της θεωρίας της λογοτεχνίας, όσο και εναντίον του ίδιου του Ντεριντά, όσον αφορά την ανάγνωση της ιστορίας της δυτικής φιλοσοφίας που επιχείρησε, καθώς επίσης και τη φιλοσοφία που υποβαθμίζει το έργο του. Η βιβλιοκριτική αυτή του Σεργλ ακολουθείται, σε επόμενο τεύχος του ίδιου περιοδι-

κού (1984), από απάντηση του Louis H. Mackey, υποστηρικτή των απόψεων του Ντεριντά, και από ανταπάντηση του Σερλ. Μετάφραση του πρώτου από αυτά τα κείμενα, δηλαδή της αρχικής κριτικής «The Word turned Upside Down» δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος.

Ο Σερλ, με ύφος που συχνά γίνεται οξύ και ειρωνικό, διακρίνει τις τρεις σημαντικότερες στρατηγικές της αποδόμησης και τις περιγράφει. Επίσης, αναλύει και κρίνει παραδείγματα, όπως την αποδόμηση της έννοιας της αιτιότητας και την αποδόμηση της έννοιας της αντίθεσης ανάμεσα στον προφορικό και τον γραπτό λόγο. Στη συνέχεια, περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ο Ντεριντά έχει μετασχηματίσει την άποψη του Σωσύρ περί των διαφορών μέσα στη γλώσσα και την έχει χρησιμοποιήσει ως βάση ανάπτυξης των απόψεών του, ειδικότερα για να στηρίξει την έννοια της «διαφοράς» (*différance*). Ακολούθως, ο Σερλ κάνει μια γενική αποτίμηση της προαναφερθείσας αποδόμησης της έννοιας της διαφοράς ανάμεσα στον προφορικό λόγο και τη γραφή, χαρακτηρίζοντας εκκεντρική την ανάγνωση της δυτικής φιλοσοφίας που πραγματοποίησε ο Ντεριντά προκειμένου να υποστηρίξει ότι η γραφή έχει θεωρηθεί υποδεέστερη έναντι του προφορικού λόγου. Στηλιτεύει τον τρόπο με τον οποίο ο Ντεριντά επανορίζει τη γραφή, καθώς και τη στάση και τους στόχους της αποδόμησης. Κρίνει τη σχέση ανάμεσα στην αποδόμηση και στις έννοιες της αλήθειας, της ορθολογικότητας και της θεμελίωσης. Θεωρεί ότι το λάθος του Ντεριντά ως προς την κριτική του στάση έναντι της θεμελιολογίας και ιδιαίτερα του χουσερλιανού προγράμματος μιας υπερβατικής θεμελίωσης της επιστήμης και της γλώσσας είναι η πεποίθηση πως αυτές οι θεμελιώσεις είναι απαραίτητες. Επιχειρεί μια «αποδόμηση της αποδόμησης», τονίζοντας το αδιέξοδο και την εσωτερική αδυναμία της αποδόμησης, η οποία αδυνατεί να διαφοροποιηθεί και να αυτονομηθεί έναντι του λογοκεντρισμού χωρίς να αναγκαστεί να προσφύγει σε λογοκεντρικές αξίες, ένα αδιέξοδο, που όμως ήδη ο ίδιος ο Ντεριντά το είχε τονίσει.

Επίσης, ο Σερλ επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα του γιατί η αποδόμηση επηρέασε τόσο πολύ και έγινε δημοφιλής σε ορισμένους θεωρητικούς της λογοτεχνίας, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, επισημαίνοντας ότι οι θεωρητικοί αυτοί συμμερίζονταν δύο φιλοσοφικές προϋποθέσεις που προέρχονται από τον λογικό θετικισμό. Πρώτη, «την υπόθεση ότι, εάν μια διάκριση δεν μπορεί να καταστεί ακριβής, τότε δεν αποτελεί πραγματικά διάκριση», και δεύτερη την υπόθεση ότι «οι θεωρητικές έννοιες που εφαρμόζονται στη γλώσσα και στη λογοτεχνία, προκειμένου να είναι αληθινά έγκυρες, θα πρέπει να δέχονται κάποια μηχανική διαδικασία επαλήθευσης». Θεωρεί ότι για κάποιους που εργάζονται στο χώρο της λογοτεχνίας ήταν δελεαστικό το να δεχθούν πορίσματα της ντεριντιανής φιλοσοφίας, όπως ότι «όλα τα κείμενα είναι πράγματι μυθολογικά» ή ότι «πραγματικότητα σημαίνει ακριβώς περισσότερη κειμενικότητα» ή «ότι όλα τα είδη του λόγου μπορούν να θεωρηθούν ως περιπτώσεις μιας γενικευμένης λογοτεχνίας ή αρχι-λογοτεχνίας».

Μετά την απάντηση του Μακί, ο Σερλ στην ανταπάντησή του εστιάζει τα βέλη του στη «συστηματική ασάφεια των κειμένων της αποδόμησης», στον «εσκεμμένο σκοταδισμό της πρόζας» της, και, τέλος, καυτηριάζει «τα τεχνάσματα που μετέρχονται οι αποδομιστές συγγραφείς» κατά την επιχειρηματολογία τους.

Αποδόμηση ή η λέξη γυρισμένη ανάποδα¹

-1-

«Αποδόμηση» είναι το όνομα ενός κινήματος που προσφάτως απέκτησε επιρροή στην αμερικανική λογοτεχνική κριτική. Η θεωρία που την υποβασιάζει δεν αναπτύχθηκε από κριτικούς της λογοτεχνίας, αλλά από έναν Γάλλο καθηγητή της φιλοσοφίας, τον Ζακ Ντεριντά, πολλές από τις ιδέες του οποίου οφείλονται στον Νίτσε και τον Χάιντεγκερ. Ο Κάλερ γράφει σαν ένας οπαδός του Ντεριντά και ο πρωταρχικός σκοπός του είναι να εξηγήσει τη φιλοσοφία του κυρίου του και να δείξει πώς αυτή «σχετίζεται με τα πιο σημαντικά θέματα της λογοτεχνικής θεωρίας» [σ. 12]².

Τι ακριβώς είναι η αποδόμηση και γιατί έχει επηρεάσει τόσο πολύ την αμερικανική λογοτεχνική κριτική, ενώ αγνοείται σε μεγάλο βαθμό από τους Αμερικανούς φιλοσόφους; Νομίζω ότι, εάν ζητούσατε από τους περισσότερους αποδομιστές που την εφαρμόζουν να σας δώσουν έναν ορισμό της, όχι μόνο θα ήταν ανίκανοι να σας παράσχουν έναν, αλλά θα θεωρούσαν αυτό το αίτημα μια εκδήλωση εκείνου του «λογοκεντρισμού» που αποτελεί έναν από τους στόχους της αποδόμησης. Με τον όρο «λογοκεντρισμός» εννοούν, χονδρικά, την ενασχόληση με την αλήθεια, την ορθολογικότητα, τη λογική και τον «λόγο» που σημαδεύει τη δυτική φιλοσοφική παράδοση. Νομίζω ότι ο καλύτερος τρόπος να προσεγγισθεί η αποδόμηση, τρόπος που θα επιδοκιμαζόταν από πολλούς εξ όσων την εφαρμόζουν, είναι να τη δει κανείς, τουλάχιστον καταρχήν, ως ένα σύνολο μεθόδων εξέτασης κειμένων, ένα σύνολο από κειμενικές στρατηγικές που στοχεύουν κατά μεγάλο μέρος στο να υπονομεύσουν τις λογοκεντρικές τάσεις. Ένα από τα διάφορα προσόντα του βιβλίου του Κάλερ είναι το ότι παρέχει έναν κατάλογο αυτών των στρατηγικών και έναν χαρακτηρισμό των κοινών στόχων τους:

Το να αποδομήσεις ένα κείμενο σημαίνει να δείξεις με ποιον τρόπο αυτό υπονομεύει τη φιλοσοφία που υποστηρίζει ή τις ιεραρχικές αντιθέσεις πάνω στις οποίες εδράζεται, μέσω του να αναγνωρίσεις μέσα στο κείμενο τις ρητορικές λειτουργίες που παράγουν το υποτιθέμενο έδαφος του επιχειρήματος, την έννοια ή πρόταση-κλειδί [σ. 86].

Υπάρχουν πολλές τέτοιες στρατηγικές αλλά τουλάχιστον τρεις από αυτές ξεχωρίζουν. Στην πρώτη και σημαντικότερη, ο αποδομιστής αναζητά οποιαδήποτε από τις παραδοσιακές δυαδικές αντιθέσεις μέσα στη δυτική ιστορία του πνεύματος, δηλαδή: προφορικός/λόγος/γραφή, αρσενικό/θηλυκό, αλήθεια/μύθος, κυριολεκτικός/μεταφορικός, σημαινόμενο/σημαίνον, πραγματικότητα/φαινομενικότητα. Σε τέτοιες αντιθέσεις, ο αποδομιστής ισχυρίζεται ότι στον πρώτο όρο ή όρο της αριστερής πλευράς του αντιθετικού ζεύγους έχει αποδοθεί ένα ανώτερο στάτους έναντι του όρου της δεξιάς πλευράς του ζεύγους, ο οποίος θεωρείται «ως ένα συμπλήρωμα, μια άρνηση, μια εκδήλωση ή μια διάλυση του πρώτου» [σ. 93]. Αυτές οι ιεραρχικές αντιθέσεις υποτίθεται ότι βρίσκονται ακριβώς στην καρδιά του λογο-

κεντρισμού με το έμμοιο ενδιαφέρον του για την ορθολογικότητα, τη λογική και την αναζήτηση της αλήθειας.

Ο αποδομιστής θέλει να υπονομεύσει αυτές τις αντιθέσεις και έτσι να υπονομεύσει τον λογοκεντρισμό, πρώτον με το να αντιστρέψει την ιεραρχία προσπαθώντας να δείξει ότι ο όρος της δεξιάς πλευράς του ζεύγους είναι στην πραγματικότητα ο πρωταρχικός, ενώ εκείνος της αριστερής πλευράς είναι απλώς μία ειδική περίπτωση του όρου της δεξιάς πλευράς· ο όρος της δεξιάς πλευράς του ζεύγους είναι η συνθήκη της δυνατότητας του αριστερού όρου. Αυτή η κίνηση δίνει μερικά πολύ παράξενα αποτελέσματα. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο προφορικός λόγος είναι πραγματικά μία μορφή γραφής, η κατανόηση μία μορφή παρανόησης και ότι αυτό που θεωρούμε ως μία γλώσσα με νόημα είναι ακριβώς ένα ελεύθερο παιχνίδι σημαινομένων ή μια ατελείωτη διαδικασία μεταμόσχευσης κειμένων σε άλλα κείμενα.

Αλλά αυτή η κίνηση είναι μόνο ένα μέρος μίας διαδικασίας δύο βημάτων («μια διπλή χειρονομία, μια διπλή επιστήμη, μια διπλή γραφή» – Ντεριντά, *Marges*, σ. 392)³, και ο σκοπός του δεύτερου βήματος είναι «μια γενική μετατόπιση του συστήματος» [σ. 86]· ο σκοπός είναι να επανατοποθετηθεί, να ανατραπεί ή να μετατοπιστεί το συνολικό σύστημα των αξιών που εκφράζονται μέσω της κλασικής αντίθεσης. Αυτό, επίσης, δίνει περίεργα αποτελέσματα εφόσον τώρα προκύπτει ότι ο προφορικός λόγος και η γραφή είναι και τα δύο μορφές «αρχι-γραφής», «άνδρας και γυναίκα είναι και οι δύο παραλλαγές αρχι-γυναίκας» [σ. 171], κ.λπ. Η «αρχι-γραφή» ανασχηματίζει τη «χυδαία έννοια της γραφής» σε μια νέα έννοια που τώρα περιλαμβάνει και τον προφορικό λόγο και τη γραφή. Το εάν υπάρχει ή όχι μια «χυδαία έννοια γυναίκας» που χρειάζεται όμοια αναθεώρηση δεν εκφράζεται σαφώς, αλλά μπορεί κανείς να συμπεράνει λογικά ότι ο Κάλερ θεωρεί πως έτσι έχει το ζήτημα.

Μια δεύτερη στρατηγική είναι να αναζητήσει κανείς συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά μέσα στο κείμενο που, ούτως ειπείν, αποκαλύπτουν το παιχνίδι. Ορισμένες λέξεις-κλειδιά «εμφανίζονται σε αντιθέσεις που είναι βασικές για το επιχείρημα του κειμένου, αλλά επίσης λειτουργούν κατά τρόπους που ανατρέπουν αυτές τις αντιθέσεις» [σ. 213]. Τα παραδείγματα που δίνει ο Κάλερ είναι το «πάρεργον» στον Καντ, το «φάρμακον» στον Πλάτωνα, το «συμπλήρωμα» στον Ρουσώ και ο «υμένας» στον Μαλαρμέ:

Αυτοί οι όροι είναι τα σημεία στα οποία τα νήματα μιας προσπάθειας να υποστηριχθούν ή να επιβληθούν λογοκεντρικά συμπεράσματα γίνονται αισθητά μέσα σε ένα κείμενο, στιγμές μυστηριώδους αδιαφάνειας που μπορεί να οδηγήσουν σε γόνιμα ερμηνευτικά σχόλια [σ. 213].

Ένα παράδειγμα τέτοιου γόνιμου σχολιασμού είναι η ανακάλυψη του Ντεριντά ότι ο Ρουσώ χρησιμοποιεί το «συμπλήρωμα» για να συζητήσει τόσο τη σεξουαλική του εμπειρία όσο και τη θεωρία του για τη γραφή: λέει ότι και η γραφή είναι ένα συμπλήρωμα (του προφορικού λόγου) και ότι ο αυνανισμός είναι ένα συμπλήρωμα (του σεξ). Ο Ντεριντά καταλήγει, «μέσα στην αλυσίδα των συμπληρωμάτων ήταν δύσκολο να χωρίσουμε τη γραφή από τον αυνανισμό» (*Περί Γραμματολογίας*, σ. 283)⁴.

Η τρίτη στρατηγική είναι να δώσει κανείς αυστηρή προσοχή σε περιθωριακά χαρακτηριστικά του κειμένου, όπως το είδος των μεταφορών που εμφανίζονται μέσα σε αυτό, επειδή τέτοια περιθωριακά χαρακτηριστικά «είναι ενδείξεις για το τι είναι πράγματι σημαντικό» [σ. 146].

-2-

Η αποδόμηση, όπως την περιγράφει ο Κάλερ, μπορεί να μην υπόσχεται πολλά, αλλά μια μέθοδος κριτικής ανάλυσης κρίνεται από τα αποτελέσματά της, έτσι ας γυρίσουμε τώρα σε κάποια από τα παραδείγματα όπου ο Κάλερ και ο Ντερντά μας δείχνουν με ποιον τρόπο υποτίθεται ότι δουλεύει η αποδόμηση. Το χαρακτηριστικό παράδειγμα του Κάλερ είναι αυτό που ο ίδιος μας το παρουσιάζει ως αποκαλυπτικό για το πώς οι διάφοροι χαρακτηρισμοί και οι λειτουργίες της αποδόμησης «θα μπορούσαν να συγκλίνουν στην πράξη» [σ. 86] και μας το περιγράφει ως την αποδόμηση της αιτιότητας από τον Νίτσε.

Ας υποθέσουμε ότι κάποιος αισθάνεται έναν πόνο. Αυτό τον κάνει να αναζητήσει μια αιτία, και ανακαλύπτοντας, ίσως, μια καρφίτσα, θέτει έναν σύνδεσμο και αντιστρέφει την αισθητηριακή ή φαινομενική σειρά, *πόνος...καρφίτσα*, για να παραγάγει μια αιτιακή ακολουθία, *καρφίτσα...πόνος*. Το τμήμα του εξωτερικού κόσμου για το οποίο έχουμε συνείδηση έπεται του αποτελέσματος, το οποίο έχει παραχθεί πάνω μας και προβάλλεται a posteriori ως η «αιτία» του [σ. 86].

Μέχρις εδώ αυτό δεν ακούγεται σαν να αποδομεί το σιδηρόπτε. Ο Κάλερ, όμως, έχει άλλη γνώμη και, για να πάρετε μια ιδέα του αποδομορσιακού στυλ του επιχειρήματος, αξίζει να παρατεθεί το ερμηνευτικό του σχόλιο σε κάποια έκταση:

Ας είμαστε όσο σαφείς είναι δυνατό για το τι συνεπάγεται αυτό το παλαιό παράδειγμα... Η εμπειρία του πόνου, υποστηρίζεται, μας *προκαλεί* να ανακαλύψουμε την καρφίτσα [η έμφαση δική του] και έτσι *προκαλεί* την παραγωγή *μίας αιτίας* [η έμφαση δική μου]. Για να αποδομήσει κάποιος την αιτιότητα, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει την έννοια της αιτίας και να την εφαρμόσει στην ίδια την αιτιότητα [σ. 87].

Έτσι κάποιος «ισχυρίζεται την αναγκαιότητα της αιτιότητας ενώ της αρνείται κάθε αυστηρή δικαιολόγηση» [σ. 88]. Επιπλέον,

Η αποδόμηση αντιστρέφει την ιεραρχική αντίθεση του αιτιακού σχήματος. Η διάκριση ανάμεσα σε αιτία και αποτέλεσμα κάνει την αιτία μια προέλευση λογικώς και χρονικώς προγενέστερη. Το αποτέλεσμα είναι προερχόμενο, υποδεέστερο, εξαρτώμενο από την αιτία. Χωρίς να διερευνήσουμε τους λόγους ή τις συνέπειες αυτής της ιεράρχησης, ας σημειώσουμε ότι, εφαρμοζόμενη μέσα στην αντίθεση, η αποδόμηση αναποδογυρίζει την ιεραρχία με το να παραγάγει μια ανταλλαγή ιδιοτήτων. *Εάν το αποτέλεσμα είναι αυτό που προκαλεί την αιτία να γίνει μια αιτία, τότε το αποτέλεσμα και όχι η αιτία θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως η προέλευση*. Δείχνοντας ότι το επιχείρημα που αναβιβάζει την αιτία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ευνόησει το αποτέλεσμα, ανακαλύπτει κανείς και ανατρέπει τη ρητορική λειτουργία που είναι υπεύθυνη για την ιεραρχικοποίηση και παράγει κανείς μια σημαντική μετατόπιση [σ. 88, η έμφαση δική μου].

Πιστεύω ότι, απέχοντας από το να καταδεικνύει τη δύναμη της αποδόμησης, η εξέταση αυτού του παραδείγματος από τον Κάλερ είναι ένα πλέγμα συγχύσεων. Ιδού μερικά από τα πιο κραυγαλέα λάθη.

1) Δεν υπάρχει τίποτε απολύτως στο παράδειγμα που να υποστηρίζει την άποψη ότι το αποτέλεσμα «προκαλεί την παραγωγή μιας αιτίας» ή ότι το αποτέλεσμα «προκαλεί την αιτία να γίνει μια αιτία». Η εμπειρία του πόνου μας προκαλεί να αναζητήσουμε την αιτία του και έτσι εμμέσως προκαλεί την ανακάλυψη της αιτίας. Η ιδέα ότι αυτό παράγει την αιτία είναι ακριβώς αντίθετη με αυτό που πράγματι δείχνει το παράδειγμα.

2) Η λέξη «προέλευση» χρησιμοποιείται με δύο αρκετά διαφορετικές έννοιες. Εάν «προέλευση» σημαίνει αιτιακή προέλευση, τότε η καρφίτσα είναι η αιτιακή προέλευση του πόνου. Εάν «προέλευση» σημαίνει γνωσιακή προέλευση, δηλαδή το πώς οδηγούμαστε στην ανακάλυψη, τότε η εμπειρία του πόνου είναι η προέλευση της ανακάλυψης της αιτίας του από εμάς. Αλλά αποτελεί απλή σύγχυση το να συμπεράνουμε από αυτό πως υπάρχει κάποια μοναδική έννοια «προέλευσης» μέσα στην οποία «το αποτέλεσμα και όχι η αιτία θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως προέλευση».

3) Δεν υπάρχει καμία λογική ιεραρχία ανάμεσα σε αιτία και αποτέλεσμα, καταρχήν, εφόσον οι δύο αυτοί όροι είναι συσχετισμένοι: ο ένας ορίζεται μέσω του άλλου. Το λεξικό της Οξφόρδης, για παράδειγμα, ορίζει την «αιτία» ως «αυτό που παράγει ένα αποτέλεσμα» και ορίζει το «αποτέλεσμα» ως «κάτι που προκαλείται ή παράγεται».

4) Αντίθετα με αυτά που ισχυρίζεται ο Κάλερ, τίποτε στο παράδειγμα δεν δείχνει ότι η αιτιότητα στερείται οποιασδήποτε «αυστηρής δικαιολόγησης» ή ότι έχει επέλθει οποιαδήποτε «σημαντική μετατόπιση». Οι προκαταλήψεις του κοινού νου μας για την αιτιότητα αξίζουν προσεκτική εξέταση και κριτική, αλλά τίποτε στην εξέταση του Κάλερ δεν οδηγεί προς κάποια μεταβολή των αφελέστατων απόψεών μας για την αιτιότητα.

Θα ήταν αναμφίβολα άδικο να καταδικάσουμε την αποδόμηση στη βάση αυτού του ενός παραδείγματος, ακόμη και εάν είναι το παράδειγμα του Κάλερ για τα πλεονεκτήματα της αποδομησηστικής μεθόδου. Έτσι, ας στρέψουμε τώρα την προσοχή μας στο αγαπημένο παράδειγμα του Ντερντά για την αποδόμηση, δηλαδή την αποδόμηση της αντίθεσης ανάμεσα στον προφορικό λόγο και τη γραφή, προκειμένου να δειχθεί ότι η γραφή είναι πράγματι προγενέστερη, ότι ο προφορικός λόγος είναι μια μορφή γραφής. Αλλά, εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι αυτό είναι μάλλον ένα παράπλευρο ζήτημα στη φιλοσοφία· ακόμα και στη φιλοσοφία της γλώσσας, οι περισσότεροι συγγραφείς δεν αφιερώνουν μεγάλη προσοχή στις διαφορές και στις ομοιότητες ανάμεσα σε γραπτή και προφορική γλώσσα. Ο Ντερντά, όμως, θεωρεί ότι το ζήτημα είναι κρίσιμης σημασίας. Θεωρεί ότι το «προνόμιο» του προφορικού λόγου εις βάρος της γραφής, και η «καταπίεση» της γραφής, δεν είναι τίποτε άλλο παρά η «θεμελιώδης λειτουργία της εποχής», της εποχής που αρχίζει με τον Πλάτωνα και φτάνει μέχρι τον λογοκεντρισμό της σύγχρονης φιλοσοφίας. Θεωρεί ότι, εν συντομία, αυτός ο λογοκεντρισμός θεμελιώνεται στον φωνοκεντρισμό. Ένα εντελώς τυπικό απόσπασμα, το οποίο παραθέτω σε κάποια έκταση για να δώσω μια γεύση της πρόζας του Ντερντά, είναι το ακόλουθο:

Το προνόμιο της φωνής δεν εξαρτάται από μια εκλογή που θα μπορούσαμε να είχαμε αποφύγει. Ανταποκρίνεται σε μια στιγμή της οικονομίας (ας πούμε της «ζωής» της «ιστορίας» ή του «είναι ως σχέσης με τον εαυτό του»). Το σύστημα του «ακούω-τον-εαυτό-μου-που-μιλάει» μέσα από την φωνητική υπόσταση –που προσφέρεται ως σημαίνον μη εξωτερικό, μη κοσμικό, άρα μη εμπειρικό ή μη τυχαίο– θα πρέπει να δέσποσε επί μίαν ολόκληρη εποχή της ιστορίας του κόσμου [η έμφαση δική μου], και μάλιστα παρήγαγε την ιδέα του κόσμου, την ιδέα της κα-

ταγωγής του κόσμου με βάση τη διαφορά ανάμεσα στο κοσμικό και το μη κοσμικό, το έξω και το μέσα, το ιδεατό και το μη ιδεατό, το καθολικό και το μη καθολικό, το υπερβατικό και το εμπειρικό κτλ. [*Περί Γραμματολογίας*, σ. 22, παρατίθεται και στον Κάλερ, σ. 107].

Εκ πρώτης όψεως, αυτός ο ισχυρισμός είναι παράξενος. Η διάκριση ανάμεσα στον προφορικό λόγο και στη γραφή απλώς δεν είναι πολύ σημαντική για τους Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ακινάτη, Καρτέσιο, Καντ, Σπινόζα, Λάμπνιτς, Χιουμ κ.λπ. Και από αυτούς, ο μόνος για τον οποίο ο Ντεριντά προσφέρει κάποια ένδειξη περί προτιμήσεως του προφορικού λόγου είναι ο Πλάτων, ο οποίος στον *Φαίδρο* έκανε λίγες παρατηρήσεις για τη μη δυνατότητα επερωτήσεως γραπτών κειμένων. Ο Πλάτων δείχνει, ορθώς, ότι μπορείς να θέτεις ερωτήματα σε ένα ομιλούν πρόσωπο κατά έναν τρόπο διαφορετικό από εκείνον με τον οποίο επερωτάς ένα γραπτό κείμενο⁵. Ας σημειωθεί ότι όλοι αυτοί οι φιλόσοφοι αφοσιώνονται σε ζητήματα τέτοια, όπως το καθολικό και το επιμέρους, το υπερβατικό και το εμπειρικό κ.λπ. Γι' αυτούς τους φιλοσόφους αυτά τα ζητήματα ούτε προκύπτουν από τη διάκριση ανάμεσα στον προφορικό και τον γραπτό λόγο, ούτε εξαρτώνται από το «προνομιακό» στάτους του προφορικού λόγου. Ο Χούσερλ, ένας από τους στόχους του Ντεριντά, αποτελεί εξαίρεση, μολαυτά όχι μοναδική, με το να θεωρεί ότι το νόημα είναι παρόν στην προφορική γλώσσα κατά έναν τρόπο που είναι κατά πολύ ανώτερος απ' ό,τι στα γραπτά κείμενα.

Κατά την περιγραφή του Ντεριντά, όμως, είναι βασικό όχι μόνο για τον Χούσερλ, αλλά και για τη φιλοσοφία, και πράγματι για «την ιστορία του κόσμου κατά τη διάρκεια μιας ολόκληρης εποχής», συμπεριλαμβανομένου του παρόντος, το ότι ο προφορικός λόγος θα μπορούσε λανθασμένα να θεωρείται προνομιακός έναντι της γραφής. Εάν ο ισχυρισμός του Ντεριντά λαμβανόταν τοις μετρητοίς, πιστεύω ότι ένα αντίθετο επιχείρημα θα μπορούσε να έχει ίση και ακόμη μεγαλύτερη πειστικότητα. Εξετάζοντας την πορεία, από τη μεσαιωνική ανάπτυξη της λογικής του Αριστοτέλη, στην *Characteristica Universalis* του Λάμπνιτς, στον Φρέγκε και τον Ράσελ, μέχρι τη σημερινή ανάπτυξη της συμβολικής λογικής, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: ότι αποδίδοντας έμφαση στη λογική και στον ορθολογισμό, οι φιλόσοφοι έτειναν να δίνουν έμφαση στη γραπτή γλώσσα ως το πλέον σαφές όχημα λογικών σχέσεων. Πράγματι, όσον αφορά την παρούσα εποχή της φιλοσοφίας, μόνο μετά το 1950 έγιναν σοβαροί ισχυρισμοί υπέρ των συνήθων προφορικών ομιλούμενων γλωσσών και εις βάρος των γραπτών συμβολικών γλωσσών της μαθηματικής λογικής. Όταν ο Ντεριντά κάνει σαρωτικούς ισχυρισμούς περί «της ιστορίας του κόσμου κατά τη διάρκεια μιας ολόκληρης εποχής», το αποτέλεσμα δεν είναι τόσο αποκαλυπτικό όσο απλώς πλανημένο.

Όμως, η συνταρακτική αναληθοφάνεια του ισχυρισμού του Ντεριντά υποδηλώνει ότι κάτι πολύ βαθύτερο συμβαίνει και ότι θα πρέπει τώρα να το διερευνήσουμε. Η στρατηγική του Ντεριντά στην προσπάθειά του να δείξει ότι η γραφή είναι πράγματι πρωταρχική και ότι ο προφορικός λόγος είναι πράγματι μία μορφή γραφής έγκειται στο να αναγνωρίσει τα χαρακτηριστικά τα οποία «η κλασική έννοια της γραφής» αποδίδει στη γραφή και κατόπιν να δείξει ότι αυτά είναι επίσης χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου. Έτσι, για τον Ντεριντά, και οι γραπτές και οι προφορικές λέξεις είναι επαναλήψιμες ή, καθώς προτιμά να λέει, «iterable» και οι δύο είναι καθιερωμένες και οι δύο μπορούν να παρανοηθούν και, ίσως το πλέον σημαντικό, και οι δύο εξαρτώνται από ένα σύστημα διαφορών.

Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό είναι κρίσιμο για το επιχείρημα. Οι ιδέες του Ντερντά έχουν αναπτυχθεί με βάση το έργο του Ελβετού γλωσσολόγου Φερντινάν ντε Σωσύρ, που έγραψε ότι «τα φωνήματα δεν χαρακτηρίζονται, όπως θα νόμιζε κανείς, από τη δική τους θετική ποιότητα, αλλά απλώς από το γεγονός ότι είναι διακριτά. Τα φωνήματα είναι πάνω από οτιδήποτε άλλο αντιτιθέμενες σχετικές και αρνητικές οντότητες» (Σωσύρ, *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*). Ο Σωσύρ συνοψίζει αυτό το σημείο λέγοντας ότι «στη γλώσσα υπάρχουν μόνο διαφορές». Έτσι, για παράδειγμα, η λειτουργία του *b* στην αγγλική λέξη *bat* δεν εξαρτάται από τις ακουστικές της ιδιότητες καθ'αυτές, αλλά μάλλον από τον τρόπο κατά τον οποίο αυτές αποτελούν μέρος μιας κατηγορίας που είναι διαφορετική από τις κατηγορίες των ακουστικών ιδιοτήτων άλλων στοιχείων· αυτή η διαφορά μας δίνει τη δυνατότητα να διακρίνουμε το *bat* από το *pat*, το *bed* από το *red*, κ.λπ. Η γλώσσα αποτελείται από ένα σύστημα στοιχείων, των οποίων η θεμελιώδης λειτουργία εξαρτάται από τις διαφορές μεταξύ των στοιχείων του συστήματος.

Αυτό είναι ένα σημαντικό σημείο. Αλλά ας παρατηρήσουμε πώς το μετασχηματίζει ο Ντερντά:

Το παιχνίδι των διαφορών προϋποθέτει, πράγματι, συνθέσεις και παραπομπές που απαγορεύουν κατά οποιαδήποτε στιγμή ή κατά οποιαδήποτε έννοια ότι ένα απλό στοιχείο είναι παρόν μέσα στον εαυτό του και από τον εαυτό του, αναφερόμενο μόνο στον εαυτό του. Μέσα στη σειρά του προφορικού ή γραπτού λόγου, κανένα στοιχείο δεν μπορεί να λειτουργήσει ως σημείο χωρίς να αναφέρεται σε ένα άλλο στοιχείο που αυτό το ίδιο απλώς δεν είναι παρόν. Αυτή η συζευξιμότητα έχει ως αποτέλεσμα το κάθε «στοιχείο» –φώνημα ή γράφημα– να είναι συγκροτημένο πάνω στη βάση του *ίχνους*, μέσα σε αυτό, των άλλων στοιχείων της αλυσίδας ή του συστήματος (η έμφαση δική μου). Αυτή η συζευξιμότητα, αυτή η ύφανση, είναι το κείμενο που παράγεται μόνο κατά τον μετασχηματισμό ενός άλλου κειμένου. Τίποτε, ούτε ανάμεσα στα στοιχεία ούτε μέσα στο σύστημα, δεν είναι οπουδήποτε ποτέ απλώς παρόν ή απόν. Υπάρχουν μόνον, παντού, διαφορές και *ίχνη* *ιχνών*. [*Positions*, σ. 26].

Αλλά αυτό εμπερικλείει μια σημαντική μετατόπιση από την ιδέα του Σωσύρ. Ο ορθός ισχυρισμός ότι τα στοιχεία της γλώσσας λειτουργούν μόνον ως στοιχεία λόγω των διαφορών που έχουν το ένα από το άλλο αντιστρέφεται στον λανθασμένο ισχυρισμό ότι στα στοιχεία «αποτελούνται από» (Κάλερ) ή «συνίστανται από» (Ντερντά) τα *ίχνη* αυτών των άλλων στοιχείων. «Υπάρχουν μόνον, παντού, διαφορές και *ίχνη* *ιχνών*». Αλλά η δεύτερη θέση δεν είναι ισοδύναμη με την πρώτη, ούτε προκύπτει από αυτήν. Από το γεγονός ότι τα στοιχεία λειτουργούν κατά τον τρόπο που λειτουργούν λόγω των σχέσεών τους με άλλα στοιχεία, απλώς δεν συνεπάγεται ότι «τίποτε, ούτε ανάμεσα στα στοιχεία ούτε μέσα στο σύστημα, δεν είναι οπουδήποτε ποτέ απλώς παρόν ή απόν. Υπάρχουν μόνον, παντού, διαφορές και *ίχνη* *ιχνών*».

Βέβαια, όπως το επιχείρημα της «αποδόμησης» της αιτιότητας από τον Κάλερ, έτσι και αυτό το επιχείρημα δείχνει ακριβώς το αντίστροφο από αυτό που ισχυρίζεται ο Ντερντά. Ας σκεφτούμε ένα παράδειγμα. Αντιλαμβάνομαι την πρόταση «η γάτα είναι πάνω στο χαλί» κατά τον τρόπο που το κάνω επειδή γνωρίζω πώς θα συσχετιζόταν με ένα απροσδιόριστο –στην πραγματικότητα άπειρο– σύνολο άλλων προτάσεων, «ο σκύλος είναι πάνω στο

χαλί», «η γάτα είναι πάνω στον καναπέ», κ.λπ. Αλλά αντιλαμβάνομαι τις διαφορές ανάμεσα στις δυο προτάσεις «η γάτα είναι πάνω στο χαλί» και «ο σκύλος είναι πάνω στο χαλί» ακριβώς με τον τρόπο που το κάνω επειδή η λέξη «γάτα» είναι παρούσα στην πρώτη ενώ απύουσα στη δεύτερη, και η λέξη «σκύλος» είναι παρούσα στη δεύτερη ενώ απύουσα στην πρώτη. Το σύστημα των διαφορών δεν κάνει τίποτε απολύτως για να υπονομεύσει τη διάκριση ανάμεσα στην παρουσία και την απουσία· αντιθέτως, το σύστημα των διαφορών είναι ακριβώς ένα σύστημα από παρουσίες και απουσίες.

Αυτή η εξάλειψη των στοιχείων, προς όφελος των ιχνών, είναι μία από τις κινήσεις-κλειδιά, ή ίσως η κίνηση-κλειδί στη φιλοσοφία της γλώσσας του Ντεριντά και στην όλη μεταφυσική της αποδόμησης. Διότι το επόμενο βήμα είναι ο ισχυρισμός ότι η γλώσσα είναι ακριβώς ένα τέτοιο σύνολο από «θεσπισμένα ιχνη». Και μόλις γίνει αυτό το βήμα, ο Ντεριντά μπορεί καταλλήλως να επανορίσει τη γραφή κατά τέτοιον τρόπο ώστε όλη η γλώσσα, ομιλούμενη ή γραπτή, να είναι γραφή: το θεσπισμένο ίχνος είναι «η δυνατότητα που είναι κοινή για όλα τα συστήματα σημασιολόγησης» (*Περί Γραμματολογίας*, σ. 84). Η απόδειξη ότι ο προφορικός λόγος είναι πράγματι γραφή γίνεται τότε εύκολη, κατά τετριμμένο τρόπο, εφόσον η γραφή έχει επανορισθεί έτσι ώστε να τα συμπεριλάβει και τα δύο. Αυτό αποκαλύπτεται στο ακόλουθο απόσπασμα, το οποίο πάλι παραθέτω σε κάποια έκταση ως μια χαρακτηριστική εικόνα του στιλ καθώς επίσης και της «ουσίας»:

Ο φωνολογισμός δεν επιδέχεται καμιάν αντίρρηση εφόσον διατηρούμε τις τρέχουσες έννοιες για την ομιλία και τη γραφή που απαρτίζουν το στέρεο υφάδι της επιχειρηματολογίας του. Είναι έννοιες τρέχουσες, καθημερινές και, επιπροσθέτως, πράγμα διόλου αντιφατικό, καθιερωμένες από μια πανάρχαια ιστορία, οριοθετημένες από σύνορα αφανή σχεδόν, αλλά τόσο περισσότερο ανυπόφορα.

Θα θέλαμε μάλλον να υποβάλουμε τη σκέψη ότι η υποτιθέμενη παραγωγή της γραφής, όσο πραγματική και μαζική και αν είναι, ήταν εφικτή μόνο υπό μία προϋπόθεση: ότι η «πρωταρχική», «φυσική» κτλ. γλώσσα δεν υπήρξε ποτέ, ότι ποτέ δεν ήταν άθικτη, ανέγγιχτη από τη γραφή, ότι *ανέκαθεν η ίδια ήταν γραφή* [η έμφαση δική μου]. Αρχι-γραφή, της οποίας εδώ θα θέλαμε να υποδείξουμε την αναγκαιότητα και να σκιαγραφήσουμε τη νέα της έννοια, την οποία εξακολουθούμε να ονομάζουμε γραφή μόνο επειδή επικοινωνεί ουσιαστικά με τη χυδαία έννοια της γραφής. Η τελευταία, αν κατάφερε ιστορικά να επιβληθεί, το οφείλει στην απόκρυψη της αρχι-γραφής, στην επιθυμία μιας ομιλίας που εκδιώκει το άλλο της και το αντίγραφό της, μοχλώντας να υποβιάσει τη διαφορά τους. Αν επιμένουμε να ονομάζουμε γραφή αυτή τη διαφορά, είναι γιατί μέσα στην εργασία της ιστορικής καταστολής η γραφή, λόγω θέσεως, ήταν προορισμένη να σημαίνει το πιο τρομερό στοιχείο της διαφοράς. Συνιστούσε εκείνο που απειλούσε από πιο κοντά την επιθυμία της ζώσας ομιλίας, εκείνο που ένοδοθεν και εξ υπαρχής την έτεμνε. Και η διαφορά, θα το δούμε προοδευτικά, δεν γίνεται νοητή χωρίς το ίχνος [*Περί Γραμματολογίας* σ. 101-102].

Επιπλέον, από τη στιγμή που ο μηχανισμός τού να μιλάμε για ιχνη και διαφορές έχει αντιμετωπιστεί ως καθοριστικός για τη γραφή, για την κειμενικότητα, αυτός ο μηχανισμός εφαρμόζεται στη συνέχεια περίπου παντού – στην εμπειρία, στη διάκριση ανάμεσα σε παρουσία και απουσία, στη διάκριση ανάμεσα σε πραγματικότητα και αναπαράσταση. Εφόσον η γραφή ορίζεται με όρους διαφοράς και ιχνών και αυτά έχουν θεωρηθεί ως διάχυτα, δεν αποτελεί μια πολύ εκπληκτική ανακάλυψη το ότι το καθετί είναι πράγματι γραφή:

δεν υπήρχε παρά μόνον η γραφή· ανέκαθεν υπήρχαν μόνο συμπληρώματα, υποκατάστατες σημασίες, που μπόρεσαν να εμφανιστούν μόνο μέσα σε μιαν αλυσίδα διαφορετικών παραπομπών, καθώς το «πραγματικό» δεν ετισυνέβαινε, δεν προσετίθετο παρά λαμβάνοντας νόημα με βάση ένα ίχνος και μιαν επίκληση συμπληρώματος κτλ. (*Περί Γραμματιολογίας*, σ. 274).

Και πάλι:

Δεν υπάρχει τίποτε εκτός κειμένου (*Περί Γραμματιολογίας*, σ. 274).

Με αυτά κατά νου, μπορούμε τώρα να δώσουμε μια γενική αποτίμηση της αποδόμησης της διαφοράς ανάμεσα στον προφορικό λόγο και τη γραφή.

1) Η εκκεντρική ανάγνωση που κάνει ο Ντεριντά στην ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας, μια ανάγνωση σύμφωνα με την οποία οι φιλόσοφοι υποτίθεται ότι σαφώς καταδικάζουν τη γραφή ενώ ευνοούν την ομιλούμενη γλώσσα, δεν εδράζεται σε μια πραγματική ανάγνωση των κειμένων των καθοδηγητικών μορφών της φιλοσοφικής παράδοσης. Ο Ντεριντά εξετάζει μόνο τρεις μείζονες προσωπικότητες με κάθε λεπτομέρεια: τον Πλάτωνα, τον Ρουσσώ και τον Χούσερλ. Μάλλον αυτό φαίνεται να έχει ως κίνητρο την πεποίθησή του ότι το καθετί μέσα στο λογοκεντρισμό περιστρέφεται γύρω από αυτό το ζήτημα. Ο Ντεριντά θεωρεί ότι, εάν μπορεί να χειριστεί τα χαρακτηριστικά μίας κατάλληλα επανορισμένης έννοιας της γραφής ως οριστικά για τα ζητήματα με τα οποία έχει ασχοληθεί η φιλοσοφία –ως οριστικά της αλήθειας, πραγματικότητας κ.λπ.–, τότε μπορεί να αποδομήσει αυτές τις έννοιες.

2) Η απόδειξη ότι ο προφορικός λόγος είναι πράγματι γραφή, ότι η γραφή είναι προγενέστερη του προφορικού λόγου, βασίζεται σε έναν επανορισμό. Με τέτοιες μεθόδους μπορεί κανείς να αποδείξει οτιδήποτε. Μπορεί κανείς να αποδείξει ότι οι πλούσιοι είναι στην πραγματικότητα φτωχοί, ότι η αλήθεια είναι στην πραγματικότητα πλάνη κ.λπ. Το μόνο ενδιαφέρον που θα μπορούσε να έχει μια τέτοια προσπάθεια βρίσκεται στους λόγους για τους οποίους έγινε ο επανορισμός.

3) Ο επανορισμός της γραφής από τον Ντεριντά, προκειμένου να «αναθεωρηθεί» η «χυδαία έννοια», δεν βασίζεται σε καμία πραγματική εμπειρική μελέτη των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο μορφών. Τίποτα τέτοιο. Ο Ντεριντά δεν εξάγει κανένα συμπέρασμα από το γεγονός, για παράδειγμα, ότι ο προφορικός λόγος εκφωνείται και ο γραπτός γράφεται, ή από το γεγονός ότι, κατά συνέπεια, τα γραπτά κείμενα τείνουν να διαρκούν στο πέρασμα του χρόνου κατά έναν τρόπο που δεν χαρακτηρίζει τον ομιλούμενο λόγο. Μάλλον ο επανορισμός βασίζεται σε μια παρερμηνεία του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί το σύστημα των διαφορών και η παρερμηνεία δεν είναι αθώα. Είναι σχεδιασμένη για να καθιστά τον μηχανισμό της γραφής, όπως χαρακτηρίζεται, έτσι ώστε να εφαρμόζεται αρκετά γενικά – στην εμπειρία, στην πραγματικότητα κ.λπ.

Ο Μισέλ Φουκώ κάποτε χαρακτήρισε το στιλ της πρόζας του Ντεριντά «τρομοκρατικό σκοταδισμό». Το κείμενο γράφεται τόσο δυσνόητα ώστε δεν μπορείς να καταλάβεις ακριβώς ποια είναι η θέση (όθεν «σκοταδισμός») και κατόπιν, όταν κάποιος του κάνει κριτική, ο συγγραφέας απαντά, «Με καταλάβατε λάθος· είστε ηλίθιος» (όθεν «τρομοκρατικός»).

-3-

Ποια υποτίθεται ότι είναι τα αποτελέσματα της αποδόμησης; Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αποδομιστής δεν προσπαθεί να αποδείξει ή να αρνηθεί, να εγκαθιδρύσει ή να επιβεβαιώσει κάτι, και σίγουρα δεν αναζητεί την αλήθεια^δ. Αντιθέτως, ολόκληρη η οικογένεια των εννοιών του είναι μέρος του λογοκεντρισμού τον οποίο θέλει να υπερκεράσει· μάλλον προσπαθεί να υπονομεύσει ή να εγκαλέσει ή να ξεπεράσει ή να ανοίξει ρήγμα, ή να αποκαλύψει συνενοχές. Και ο στόχος δεν είναι απλώς ένα σύνολο από φιλοσοφικά και λογοτεχνικά κείμενα, αλλά η δυτική έννοια της ορθολογικότητας και το σύνολο των προϋποθέσεων που υποβαστάζουν τις ιδέες μας για τη γλώσσα, την επιστήμη και τον κοινό νου, όπως είναι, για παράδειγμα, η διάκριση ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη φαινομενικότητα ή ανάμεσα στην αλήθεια και το αποκύημα της φαντασίας. Σύμφωνα με τον Κάλερ, «το αποτέλεσμα των αποδομησηακών αναλύσεων, όπως πολυάριθμοι αναγνώστες μπορούν να πιστοποιήσουν, είναι γνώση και αισθήματα υπεροχής» [σ. 225].

Το πρόβλημα με αυτόν τον ισχυρισμό είναι ότι απαιτεί από εμάς να έχουμε κάποιον τρόπο διάκρισης της γνήσιας γνώσης από τις πλαστές, και δικαιολογημένα αισθήματα υπεροχής έναντι απλών ενθουσιασμών δημιουργημένων από ένα πλήθος προσποητών φλυαριών. Και τα παραδείγματα που παρέχουν ο Κάλερ και ο Ντεριντά δεν είναι, για να πούμε το ελάχιστο, και πολύ πειστικά. Στο βιβλίο του Κάλερ συναντάμε τα ακόλουθα παραδείγματα γνώσης και υπεροχής: ο προφορικός λόγος είναι μια μορφή γραφής (αδιαφορώς), η παρουσία είναι ένας συγκεκριμένος τύπος απουσίας [σ. 106], το περιθωριακό είναι στην πραγματικότητα κεντρικό [σ. 140], το κυριολεκτικό είναι μεταφορικό [σ. 148], η αλήθεια είναι ένα είδος πλάσματος της φαντασίας [σ. 181], η ανάγνωση είναι μια μορφή παρερμηνείας [σ. 176], η κατανόηση είναι μια μορφή παρανόησης [σ. 176], η πνευματική υγεία είναι μια μορφή νευρώσης [σ. 160] και ο άνδρας είναι μια μορφή γυναίκας [σ. 171]. Μερικοί αναγνώστες ίσως να αισθανθούν ότι μια τέτοια λίστα δημιουργεί όχι και τόσο πολλά αισθήματα υπεροχής όσο μονοτονίας. Υπάρχει στην αποδομησηακή γραφή μια σταθερή υπερένταση της πρόζας προκειμένου να πετύχει κάτι που ακούγεται εμβριθές, με το να του δίνει τον αέρα ενός παραδόξου, π.χ. «οι αλήθειες είναι πλάσματα της φαντασίας των οποίων η πλασματικότητα έχει λησμονηθεί» [σ. 181].

Και υπάρχουν ακόμη πολλά περισσότερα. Οι ανατόμοι αναμφίβολα θα ενδιαφερθούν να μάθουν ότι «αντά που θεωρούμε ως τους εσώτατους χώρους και μέρη του σώματος –γυναικείος κόλπος, στομάχι, έντερο– είναι στην πραγματικότητα ενδιπλωμένοι θύλακες εξωτερικότητας» [σ. 198]. Και οι λογικοί φιλόσοφοι αναμφίβολα θα ενδιαφερθούν να μάθουν ότι ο λογοκεντρισμός είναι πράγματι το ίδιο όπως ο φαλλοκεντρισμός. Σύμφωνα με τον Ντεριντά, ο όρος «φαλλογοκεντρισμός» διακηρύσσει αυτήν την συνενοχή: «Είναι ένα και το αυτό σύστημα: η ανύψωση ενός πατρικού λόγου...και του φαλλού ως “προνομιακού σημαινόντος”» (Ντεριντά: παρατίθεται από τον Κάλερ, σ. 172).

-4-

Μέχρι τώρα γράφω σαν να μπορούμε να εκλάβουμε την περιγραφή του Κάλερ ως μια επαρκή απεικόνιση των απόψεων του Ντεριντά, αλλά πράγματι νομίζω ότι ο Κάλερ κάνει τον Ντεριντά να φαίνεται ταυτόχρονα καλύτερος και χειρότερος από ό,τι πραγματικά είναι. Καλύτερος επειδή πολλές από τις πλέον τρομερές πλευρές της φιλοσοφίας του Ντεριντά έχουν αφεθεί έξω ή απλώς έχουν αποκρυφτεί. Ο Κάλερ, για παράδειγμα, λέει λίγα για την κατά Ντεριντά αποδόμηση της ιδέας ότι τα κείμενα αναπαριστούν, τουλάχιστον μερικές φορές, τον πραγματικό κόσμο, δηλαδή για τον ισχυρισμό του Ντεριντά ότι δεν υπάρχει τίποτε έξω από το κείμενο (*il n'y a pas de hors texte*), μια ιδέα που, όπως έχω επισημάνει, είναι συνδεδεμένη με την ιδέα ότι ο προφορικός λόγος είναι στην πραγματικότητα γραφή.

Αλλά ο Ντεριντά, επίσης, εμφανίζεται ως πολύ περισσότερο επιφανειακός από όσο είναι. Εμφανίζεται ως ο υποκινητής διάφορων τεχνασμάτων για την αντιμετώπιση κειμένων, και ο Κάλερ δεν φαίνεται να αντιλαμβάνεται τα πραγματικά βαθιά προβλήματα που οδήγησαν τον Ντεριντά σε αυτό. Ο Κάλερ φαίνεται ότι δεν είναι ενήμερος για το ότι ο Ντεριντά απαντά σε συγκεκριμένες ιδιάζουσες θέσεις του Χούσερλ και ότι, για να το κάνει αυτό, χρησιμοποιεί όπλα προερχόμενα κατά μεγάλο μέρος από τον Χάιντεγκερ (η βιβλιογραφία του Κάλερ δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στον Χούσερλ και μόνο μία στον Χάιντεγκερ). Πιστεύω ότι το έργο του Ντεριντά, τουλάχιστον εκείνα τα τμήματα που έχω διαβάσει, δεν είναι απλώς μία σειρά από συγχύσεις και τεχνάσματα. Υπάρχει πράγματι ένα μεγάλο ζήτημα στο επίκεντρο και γίνεται ένα μεγάλο λάθος. Η φιλοσοφική παράδοση που βαδίζει από τον Καρτέσιο μέχρι τον Χούσερλ και, όντως, ένα μεγάλο τμήμα της φιλοσοφικής παράδοσης που φτάνει πίσω μέχρι τον Πλάτωνα, υποστηρίζει μια έρευνα για θεμελιώσεις: μεταφυσικώς βέβαιες θεμελιώσεις της γνώσης, θεμελιώσεις της γλώσσας και του νοήματος, θεμελιώσεις των μαθηματικών, θεμελιώσεις της ηθικής, κ.λπ. Ο Χούσερλ, για παράδειγμα, αναζητήσε τέτοιες θεμελιώσεις με το να εξετάσει το περιεχόμενο των συνειδητών εμπειριών του, ενώ ανέστειλε ή έθετε εντός εισαγωγικών την υπόθεση ότι αυτές αναφέρονταν σε έναν εξωτερικό κόσμο. Κάνοντάς το αυτό ήλπιζε να απομονώσει και να περιγράψει καθαρές και αναμφισβήτητες δομές της εμπειρίας.

Τώρα, στον 20ό αιώνα, κυρίως κάτω από την επιρροή του Βιτγκενστάιν και του Χάιντεγκερ, έχουμε φθάσει να πιστεύουμε ότι αυτή η γενική έρευνα γι' αυτά τα είδη θεμελιώσεων βασίζεται σε μια πλάνη. Δεν υπάρχει, με τον τρόπο που οι κλασικοί μεταφυσικοί υπέθεταν, καμία θεμελίωση για την ηθική ή τη γνώση. Για παράδειγμα, δεν μπορούμε με την παραδοσιακή έννοια να θεμελιώσουμε τη γλώσσα και τη γνώση πάνω στα «δεδομένα της εμπειρίας», διότι τα δεδομένα της εμπειρίας μας είναι ήδη εμποτισμένα από τις γλωσσικές και κοινωνικές πρακτικές μας. Ο Ντεριντά ορθώς βλέπει ότι δεν υπάρχουν τέτοιες θεμελιώσεις, αλλά στη συνέχεια κάνει το λάθος που τον σημαδεύει ως έναν κλασικό μεταφυσικό. Το πραγματικό λάθος του κλασικού μεταφυσικού δεν ήταν η πεποίθηση ότι υπήρχαν μεταφυσικές θεμελιώσεις, αλλά μάλλον η πεποίθηση ότι με τον έναν ή τον άλλον τρόπο τέτοιες θεμελιώσεις ήταν απαραίτητες, δηλαδή η πεποίθηση ότι, εάν δεν υπάρχουν θεμελιώσεις, κάτι χάνεται ή απειλείται ή υπονομεύεται ή τίθεται υπό επερώτηση.

Αυτή είναι η πεποίθηση που ο Ντεριντά μοιράζεται με τη παράδοση την οποία επιδιώ-

κει να αποδομήσει. Ο Ντεριντά βλέπει ότι το χουσερλιανό πρόγραμμα μιας υπερβατικής θεμελίωσης της επιστήμης, της γλώσσας και του κοινού νου είναι μια αποτυχία. Αλλά αυτό που αποτυγχάνει να δει είναι ότι κάτι τέτοιο δεν απειλεί την επιστήμη, τη γλώσσα, ή τουλάχιστον τον κοινό νου. Όπως λέει ο Βιτγκενστάιν, αυτό αφήνει τα πάντα ακριβώς όπως είναι. Η μόνη «θεμελίωση», για παράδειγμα, που η γλώσσα έχει ή χρειάζεται είναι το ότι οι άνθρωποι είναι βιολογικά, ψυχολογικά, και κοινωνικά συγκροτημένοι έτσι ώστε να επιτυγχάνουν να την χρησιμοποιούν για να διατυπώνουν αλήθειες, να δίνουν και να εκτελούν οδηγίες, να εκφράζουν τα αισθήματα και τις στάσεις τους, να ευχαριστούν, να απολογούνται, να προειδοποιούν, να συγχαίρουν κ.λπ.

Μερικές φορές σχηματίζει κανείς την εντύπωση ότι η αποδόμηση είναι ένα είδος παιχνιδιού που μπορεί να το παίξει ο καθένας. Θα μπορούσε, για παράδειγμα, κάποιος να εφεύρει μια αποδόμηση της αποδόμησης, ως ακολούθως: στην ιεραρχική αντίθεση αποδόμηση/λογοκεντρισμός (φωνο-φαλλο-λογοκεντρισμός), ο ευνοούμενος όρος «αποδόμηση» είναι πράγματι υποδεέστερος του απαξιωμένου όρου «λογοκεντρισμός», διότι, προκειμένου να εγκαθιδρυθεί η ιεραρχική ανωτερότητα της αποδόμησης, ο αποδομιστής είναι αναγκασμένος να προσπαθήσει να αναπαραστήσει την υπεροχή της, την αξιολογική της πρωτοκαθεδρία, μέσω επιχειρήματος και πειθούς, μέσω προσφυγής στις λογοκεντρικές αξίες που προσπαθεί να απαξιώσει. Αλλά οι προσπάθειές του να το κάνει αυτό είναι καταδικασμένες να αποτύχουν λόγω της εσωτερικής ασυνέπειας της έννοιας της ίδιας της αποδόμησης, λόγω της ισχυρής αυτοαναφορικής εξάρτησης από την αυθεντία ενός προγενέστερου λόγου. Μέσω μιας απορητικής *Aufhebung*⁷, η αποδόμηση αποδομεί τον εαυτό της.

-5-

Μια τελευταία ερώτηση: με δεδομένο ότι η αποδόμηση έχει μάλλον προφανείς και έκδηλες εννοιολογικές αδυναμίες, με δεδομένο ότι θα έπρεπε να είναι αρκετά προφανές στον προσεκτικό αναγνώστη ότι ο βασιλιάς είναι γυμνός, γιατί η αποδόμηση έχει καταστεί παράγων τόσο μεγάλης επίδρασης στους θεωρητικούς της λογοτεχνίας; Ας κάνουμε το ερώτημα οξύτερο: ζούμε σε ένα είδος χρυσού αιώνα της φιλοσοφίας της γλώσσας⁸. Δεν είναι μόνο η εποχή των μεγάλων νεκρών γιγάντων Φρέγκε, Ράσελ και Βιτγκενστάιν, αλλά επίσης η εποχή του Τσόμσκι και του Κουάιν, των Ωστιν, Τάρσκι, Γκράις, Ντάμετ, Ντέιβιντσον, Πάτναμ, Κρίπκε, Στρώσον, Μοντάγκ και μιας πλειάδας άλλων πρώτης κλάσης συγγραφέων. Είναι η εποχή της γενετικής γραμματικής (generative grammar) και της θεωρίας της ομιλιακής ενέργειας (speech act theory), της σημασιολογίας των συνθηκών αληθείας και της σημασιολογίας των δυνατών κόσμων.

Αναμφίβολα όλες αυτές οι θεωρίες είναι, κατά διάφορους τρόπους, λανθασμένες, ελαττωματικές και προσωρινές, αλλά ως προς τη σαφήνεια, την αυστηρότητα, την ακρίβεια, τη θεωρητική κατανοησιμότητα και, πάνω απ' όλα, το εννοιολογικό τους περιεχόμενο είναι γραμμένες σε ένα επίπεδο κατά πολύ ανώτερο από εκείνο που έχει γραφεί η αποδομιστική φιλοσοφία. Πώς τότε να εξηγήσουμε τη δημοτικότητα και την επιρροή της αποδόμησης στους θεωρητικούς της λογοτεχνίας; Γιατί, πράγματι, οι μεγάλες εννοιολογικές αδυναμίες

της φαίνονται να αποτελούν μια πηγή δημοτικότητας. Για να κατανοήσει κανείς το φαινόμενο πλήρως, θα έπρεπε να γνωρίζει πολύ περισσότερα από ό,τι εγώ για την κουλτούρα των αγγλικών τμημάτων και των τμημάτων των άλλων μοντέρνων γλωσσών στα αμερικανικά πανεπιστήμια. Αλλά έχω παρατηρήσει ότι υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της αποδομισιακής ιδεολογίας που ταιριάζουν πολύ καλά με τις προϋποθέσεις που κρύβονται πίσω από πολλές σύγχρονες θεωρίες λογοτεχνίας.

Κάθε φορά που έδινα διάλεξη σε ακροατήρια κριτικών λογοτεχνίας, ανακάλυπτα δύο διάχυτες φιλοσοφικές προϋποθέσεις στις συζητήσεις περί θεωρίας λογοτεχνίας, που και οι δύο τους, κατά αρκετά παράξενο τρόπο, προέρχονταν από τον λογικό θετικισμό. Πρώτη είναι η υπόθεση ότι, εάν μια διάκριση δεν μπορεί να καταστεί αυστηρή και ακριβής, τότε δεν αποτελεί πραγματικά διάκριση. Πολλοί θεωρητικοί της λογοτεχνίας αποτυγχάνουν να δουν, για παράδειγμα, ότι δεν αποτελεί ένσταση σε μια θεωρία μυθοπλασίας το ότι η θεωρία αυτή δεν ξεχωρίζει σαφώς τη μυθοπλασία από τη μη μυθοπλασία, ή ένσταση σε μια θεωρία μεταφοράς το ότι αυτή δεν ξεχωρίζει σαφώς το μεταφορικό από το μη μεταφορικό. Αντιθέτως, αποτελεί συνθήκη καταλληλότητας μιας ακριβούς θεωρίας ενός απροσδιόριστου φαινομένου το ότι η θεωρία αυτή θα χαρακτηριζε επακριβώς αυτό το φαινόμενο ως απροσδιόριστο· και μια διάκριση δεν είναι λιγότερο διάκριση επειδή λαμβάνει υπόψη της μια οικογένεια σχετικών, περιθωριακών, αποκλινουσών περιπτώσεων.

Οι άνθρωποι που προσπαθούν να υποστηρίξουν την υπόθεση ότι οι γνήσιες διακρίσεις θα πρέπει να γίνουν αυστηρές είναι έτοιμοι να αποδεχθούν την προσπάθεια του Ντερντά να υπονομεύσει όλες αυτές τις διακρίσεις. Ο Κάλερ, ειρήσθω εν παρόδω, συμμερίζεται αυτήν την υπόθεση. Για παράδειγμα, ισχυρίζεται πως το γεγονός ότι μια έκφραση μπορεί, μέσα στην ίδια πρόταση, και να χρησιμοποιηθεί και να μνημονευθεί αποδυναμώνει κατά κάποιον τρόπο τη διάκριση που οι φιλόσοφοι και οι λογικοί κάνουν ανάμεσα στη χρήση και στη μνημόνευση των εκφράσεων [σσ. 119-120]. Με το ίδιο πνεύμα υποθέτει πως το γεγονός ότι μία και μοναδική διατύπωση θα εξέφραζε αφενός μία συνειδητή ομιλιακή ενέργεια (speech act) ενός τύπου και αφετέρου μία ασυνειδητή ενέργεια ενός άλλου τύπου αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα για τη θεωρία των ομιλιακών ενεργειών [σ. 124]. Επίσης, λανθασμένα, υποθέτει ότι η θεωρία των ομιλιακών ενεργειών αναζητεί κάποιο είδος ακριβούς διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα σε αυτό που είναι και σε αυτό που δεν είναι μία υπόσχεση [σ. 135]. Αλλά στην πραγματικότητα αυτό αποτελεί μια συνέπεια της θεωρίας ότι στην πραγματική ζωή μπορούν να υπάρχουν όλα τα είδη των περιθωριακών περιπτώσεων μέσα σε κάθε οικογένεια ομιλιακών ενεργειών.

Δεύτερη και εξίσου θετικιστική προϋπόθεση είναι η επιμονή ότι οι θεωρητικές έννοιες που εφαρμόζονται στη γλώσσα και στη λογοτεχνία, προκειμένου να είναι αληθινά έγκυρες, θα πρέπει να δέχονται κάποια μηχανική διαδικασία επαλήθευσης. Έτσι, για παράδειγμα, εάν κάποιος προσπαθήσει να χαρακτηρίσει τον ρόλο της απόβλεψης (intentionality) στη γλώσσα, πολλοί λογοτεχνικοί κριτικοί αμέσως θα απαιτήσουν κάποιο μηχανικό κριτήριο για τη διαβεβαίωση της παρουσίας και του περιεχομένου των αποβλέψεων. Αλλά, φυσικά, δεν υπάρχουν τέτοια κριτήρια. Πώς κρίνουμε σε τι αποβλέπει ένα πρόσωπο; Η απάντηση είναι, με κάθε τρόπο, και είναι δυνατό να σφάλουμε ακόμη και στις πιο προφανώς ευνοϊκές περιπτώσεις. Αλλά τέτοια γεγονότα όπως αυτά –ότι δεν υπάρχει καμία μηχανική διαδι-

κασία απόφασης για να πιστοποιήσουμε τις προθέσεις ενός συγγραφέα ή για να καθορίσουμε εάν ένα έργο είναι ένα έργο μυθοπλασίας ή όχι, ή εάν μία έκφραση χρησιμοποιείται μεταφορικά— με κανέναν τρόπο δεν υπονομεύουν τις έννοιες της απόβλεψης, της μυθοπλασίας και της μεταφοράς. Η χρήση που κάνουμε αυτών των εννοιών και οι διακρίσεις μας ανάμεσα στο αποβλεπτικό και το μη αποβλεπτικό, στο κυριολεκτικό και το μεταφορικό, καθώς και ανάμεσα στον μυθοπλαστικό και στον μη μυθοπλαστικό λόγο, είναι βασισμένες σε ένα σύνθετο πλέγμα γλωσσικών και κοινωνικών πρακτικών. Εν γένει αυτές οι πρακτικές ούτε απαιτούν ούτε δέχονται αυστηρές εσωτερικές διαχωριστικές γραμμές και απλές μηχανικές μεθόδους επιβεβαίωσης της παρουσίας ή της απουσίας ενός φαινομένου. Και πάλι, ο χονδροειδής θετικισμός αυτών των υποθέσεων που κριτικάρω είναι από το ίδιο υλικό με την υπόθεση του Ντερριντά ότι χωρίς θεμελιώσεις δεν μας έχει απομείνει παρά μόνο το ελεύθερο παιχνίδι των σημαινόντων.

Και υπάρχουν ακόμη πιο χονδροειδείς προσφυγές της αποδομησηικής φιλοσοφίας. Είναι προφανώς πολύ ευχάριστο για κάποιους ανθρώπους που ασχολούνται επαγγελματικά με κείμενα μυθοπλασίας να τους πληροφορούν ότι όλα τα κείμενα είναι πράγματι ούτως ή άλλως μυθοπλαστικά και ότι οι ισχυρισμοί ότι η μυθοπλασία διαφέρει σημαντικά από την επιστήμη και τη φιλοσοφία μπορούν να αποδομηθούν ως μία λογοκεντρική προκατάληψη, και φαίνεται εύρεστο να τους λένε ότι αυτό που ονομάζουμε «πραγματικότητα» είναι ακριβώς περισσότερη κειμενικότητα. Επιπλέον, οι ζωές αυτών των ανθρώπων γίνονται πολύ ευκολότερες από όσο είχαν προηγουμένως υποθέσει, διότι τώρα δεν χρειάζεται να ανησυχούν για τις προθέσεις ενός συγγραφέα, για το τι ακριβώς εννοεί ένα κείμενο ή για διακρίσεις μέσα σε ένα κείμενο ανάμεσα στο μεταφορικό και στο κυριολεκτικό ή για τη διάκριση ανάμεσα σε κείμενα και στον κόσμο διότι το καθετί είναι απλώς ένα ελεύθερο παιχνίδι σημαινόντων. Το ανώτατο όριο, και πιστεύω η απαγωγή στο άτοπο, αυτής της «αίσθησης ανωτερότητας» που παρέχει η αποδόμηση βρίσκεται στον ισχυρισμό του Geoffrey Hartman ότι ο πρωταρχικός δημιουργικός σκοπός έχει τώρα περάσει από τον λογοτέχνη στον κριτικό.

Εισαγωγή-Μετάφραση: Κ. Π. Παπαδόπουλος

Σημειώσεις

1. [Σ.τ.Μ.] Κείμενο που αρχικά δημοσιεύτηκε στο *New York Review of Books*, στις 27 Οκτωβρίου 1983, υπό τον τίτλο «The Word Turned Upside Down», ως κριτική στο βιβλίο του Jonathan Culler, *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*, Cornell University Press, New York Ithaca 1983. Στην ελληνική μετάφραση χάνεται η παρηχητική παραισιοπία της λέξης word στη λέξη world (κόσμος). Ας σημειωθεί ότι στη γαλλική μετάφραση χρησιμοποιείται ο τίτλος «Deconstruction, le langage dans tous ses etats» (Αποδόμηση, η γλώσσα σε όλες τις καταστάσεις της), Editions de l' écart, 1992.

2. [Σ.τ.Μ.] Οι εντός αγκύλης σημειούμενοι αριθμοί σελίδων αναφέρονται στο βιβλίο του Κάλερ στην έκδοση του Cornell University Press.

3. [Σ.τ.Μ.] Γαλλικά στο κείμενο. Οι σημειούμενοι αριθμοί σελίδας που αφορούν έργα του Ντερριντά, εκτός από το *Περί Γραμματολογίας*, αναφέρονται στη γαλλική έκδοση των έργων και συγκεκριμένα: *Marges*, Minuit, Paris 1972, *Positions*, Minuit, Paris 1972. Η απόδοση στα Ελληνικά των αποσπασμάτων αυτών, που ακολουθούν, γίνεται από την αγγλική μετάφρασή τους, όπως παρατίθενται από τον Searle.

4. [Σ.τ.Μ.] Για το απόσπασμα αυτό του βιβλίου *Περί Γραμματολογίας*, καθώς και για όλα τα άλλα του ίδιου βιβλίου που παρατίθενται στο άρθρο αυτό, χρησιμοποιείται η μετάφραση του Κωστή Παπαγιώργη *Περί Γραμματολογίας*, Γνώση, 1990.

5. Ίσως ο λόγος που ο Ντεριντά και ο Κάλερ έκαναν μια τέτοια παράδοση ανάγνωση των παρατηρήσεων του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη για τη σχέση προφορικού λόγου και γραφής να έγκειται στο ότι δεν είναι ενήμεροι του ότι οι Έλληνες της Αρχαιότητας συνήθως διάβαζαν μεγαλόφωνα. Η πρακτική μας να διαβάζουμε σιωπηρά με κλειστό το στόμα ήταν μια «σπάνια εκδήλωση» μέχρι τον Μεσαίωνα. (Βλ. W.B. Stanford, *The Sound of Greek*, University of California Press, 1967, και B.M. Knox, «Silent Reading in Antiquity», *Greek, Roman And Byzantine Studies*, Χειμώνας 1968, 9, 4). Ο ισχυρισμός του Αριστοτέλη ότι «ο προφορικός λόγος αναπαριστά νοητική εμπειρία και οι γραπτές λέξεις αναπαριστούν εκφωνημένες λέξεις» θα έπρεπε να κατανοηθεί υπό το φως αυτού του γεγονότος.

6. Όσο για την αλήθεια, ο Κάλερ θέλει να την έχει με δύο τρόπους. Λέει ότι η αλήθεια είναι ένα είδος μυθοπλασίας (σ. 181) και ότι η «αλήθεια είναι και αυτό που μπορεί να καταδειχθεί μέσα σε ένα παραδεδομένο πλαίσιο και αυτό που απλώς συμβαίνει, είτε το πιστεύει ή το επικύρωνε κανείς είτε όχι» (σ. 154, η έμφαση δική μου). Η έκφραση με πλάγια γράμματα δεν είναι συμβατή με την ιδέα της αλήθειας ως μυθοπλασίας, ούτε βρίσκεται μέσα στο πνεύμα της αποδόμησης.

7. [Σ.τ.Μ.] *Aufhebung*: ανάταση, εξύψωση.

8. Είδα ότι η αποδόμηση είχε βρει μικρή απήχηση στους επαγγελματίες φιλοσόφους. Αλλά υπάρχουν μερικές αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, πολύ εκτιμημένες από αποδομιστές. Οι φιλόσοφοι αυτοί τείνουν να αποτελούν αμφιλεγόμενους συμμάχους. Ένας από αυτούς χαρακτήρισε τον Ντεριντά ως «το είδος του φιλοσόφου που δίνει στη σαχλαμάρα ένα κακό όνομα». Δεν μπορούμε, φυσικά, να αποκλείσουμε τη δυνατότητα να αποτελεί η φράση αυτή, μέσα στο λεξιλόγιο της αποδόμησης, μια έκφραση επαίνου.